

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ: ДОКТРИНАЛЬНА РЕКОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Коваленко Інна Анатоліївна

к.ю.н., доцент

Пилипенко Діана Миколаївна

Студентка

Київського Національного університету

технологій та дизайну

м. Київ, Україна

Анотація: У тезах проаналізовано проблему адаптації доктринального поняття юридичної особи до викликів цифрової трансформації (DAO, ШІ). На основі критики класичних теорій запропоновано оновлене тлумачення традиційних ознак та сформульовано авторське, функціонально-орієнтоване визначення юридичної особи. Обґрунтовано практичне значення такого підходу для стабільності господарського обороту та мінімізації корпоративних зловживань.

Ключові слова: Юридична особа, правосуб'єктність, ознаки юридичної особи, штучний інтелект, теорії юридичної особи, майнова відокремленість, самостійна відповідальність, цивільне право, корпоративне право.

Актуальність. Динаміка сучасних суспільних відносин, детермінована глобалізаційними процесами та технологічним розвитком, ставить перед цивілістичною доктриною завдання фундаментального переосмислення базових правових конструкцій [4, с. 98]. Однією з таких конструкцій, що зазнає концептуального тиску, є категорія юридичної особи. Класичні підходи, сформовані в епоху індустріальної економіки, виявляються недостатньо гнучкими для адекватної кваліфікації новітніх соціально-економічних феноменів. Поява та поширення децентралізованих автономних організацій (DAO), керованих програмними алгоритмами на основі технології блокчейн, та прогрес у розробці систем штучного інтелекту (ШІ) з високим ступенем

автономності актуалізують проблему меж та змісту правосуб'єктності [1, с. 80-82]. Ці утворення, що здатні до самостійної економічної діяльності, акумуляції активів та взаємодії з третіми особами, не вписуються у традиційні моделі корпоративного управління та відповідальності. Відсутність чітко визначених органів управління, розмитість персонального субстрату та алгоритмічний характер прийняття рішень створюють доктринальний вакуум, що вимагає не просто уточнення, а повноцінної реконцептуалізації поняття юридичної особи [1, с. 91]. Метою цих тез є аналіз еволюції вчення про юридичну особу, критична оцінка її класичних ознак та формування оновленої дефініції, адаптованої до викликів цифрової реальності.

Ступінь досліджуваності проблеми. Історико-правовий аналіз свідчить, що доктрина завжди намагалася пояснити сутність юридичної особи через призму різноманітних теорій, серед яких домінуючими залишаються теорія фікції та органічна теорія [2, с. 145-148]. Перша, розглядаючи юридичну особу як штучний витвір правопорядку, корисний для господарського обороту, але позбавлений реального буття, сьогодні стикається з неспроможністю пояснити автономну діяльність DAO, яка існує та функціонує незалежно від волі конкретних засновників у межах заданого коду. Органічна теорія, що уподібнює юридичну особу живому організму з власною волею та органами, хоча й краще відображає ідею єдності та відокремленості, виявляється безпорадною при спробі ідентифікувати «соціальний організм» в алгоритмічно керованих системах або наділити волею ІІІ [1, с. 85]. Критичний аналіз показує, що ці теорії є продуктом своєї епохи і не здатні запропонувати універсальний інструментарій для сучасності. Це змушує змістити акцент з пошуку метафізичної сутності юридичної особи на її функціональне призначення та конструктивні ознаки, що мають бути перевірені на релевантність [4, с. 215].

Сутність дослідження. Системно-структурний підхід дозволяє виокремити комплекс взаємопов'язаних ознак, що в сукупності формують феномен юридичної особи [2, с. 150]. Організаційна єдність у сучасних умовах

має трактуватися не стільки через наявність ієрархічної системи органів управління людського походження, скільки як структурно-функціональна цілісність, забезпечена стійкими внутрішніми зв'язками, що можуть бути формалізовані як у статуті, так і в програмному коді (смайт-контракті) [5, с. 148-149]. Головним критерієм стає здатність системи стабільно функціонувати як єдине ціле для досягнення поставленої мети. Майнова відокремленість, що традиційно розуміється як наявність власного балансу та відокремленого майна, зберігає своє ключове значення, виступаючи матеріальною основою самостійності та гарантією інтересів кредиторів [2, с. 151]. В контексті цифрових активів ця ознака модифікується, охоплюючи криптовалюти, токени та інші віртуальні активи, що обліковуються на автономних адресах у блокчейні. Самостійна цивільно-правова відповідальність є логічним наслідком майнової відокремленості і слугує фундаментальним принципом обмеження ризиків учасників, що стимулює підприємницьку діяльність. Саме ця ознака є бар'єром для визнання правосуб'єктності за багатьма новими утвореннями, адже механізм притягнення до відповідальності автономного коду є невирішеною правовою проблемою [1, с. 89]. Здатність виступати в цивільному обороті від власного імені, бути позивачем та відповідачем у суді завершує конструкцію, надаючи їй процесуальній дієздатності та статусу повноцінного учасника правовідносин [2, с. 152]. На основі проведеного аналізу пропонується авторське визначення: юридична особа – це визнана правопорядком умовна правова конструкція, що являє собою організаційно цілісну, функціонально автономну та майново відокремлену систему, яка наділена здатністю самостійно набувати та реалізовувати суб'єктивні права та обов'язки, нести відповідальність за своїми зобов'язаннями та виступати як самостійний суб'єкт у процесуальних відносинах з метою структурування та обмеження підприємницьких ризиків для досягнення певної господарської чи іншої соціально корисної мети. Таке визначення зміщує фокус з антропоморфних ознак (воля, органи) на функціональні (автономність, здатність до відповідальності), що робить його

більш гнучким та технологічно нейтральним.

Висновки. Доктринальна реконцептуалізація поняття юридичної особи є не суто теоретичною вправою, а нагальною практичною потребою. Чітка та універсальна дефініція, що враховує виклики цифрової економіки, має критичне значення для стабільності господарського обороту. Вона дозволяє встановити чіткі критерії для надання правосуб'єктності новим формам колективної діяльності, запобігаючи правовій невизначеності та захищаючи інтереси контрагентів. Водночас обґрунтоване доктринальне визначення слугує методологічною основою для правозастосовної практики, зокрема, для ефективної протидії корпоративним зловживанням через механізми «проникнення за корпоративну вуаль», коли формальна конструкція юридичної особи використовується недобросовісно. Розвиток гнучкого та водночас юридично точного поняття юридичної особи є запорукою адаптації цивільного права до майбутніх технологічних змін та забезпеченням його регуляторної ефективності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кот О. О. Проблеми правосуб'єктності у цифрову епоху: штучний інтелект та децентралізовані автономні організації (DAO) // Право України. – 2022. – № 4. – С. 78–94.
2. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Цивільне право України: Підручник. – 4-те вид., перероб. і доп. – Одеса: Фенікс, 2023. – 688 с.
3. Бесяневич О. А. Доктрина «проникнення за корпоративну вуаль» у сучасному корпоративному праві // Вісник Національної академії правових наук України. – 2021. – Т. 28, № 2. – С. 115–130.
4. Майданик Р. А. Проблеми рекодифікації приватного (цивільного) права України: Монографія. – Київ: Атіка, 2022. – 912 с.
5. Яворська О. С. Правова природа смарт-контрактів та їх місце в системі цивільно-правових договорів // Часопис Київського університету права. – 2021. – № 3. – С. 145–151.